

PREFEROWANE CECHY NAUCZYCIELA AKADEMICKIEGO KIERUNKU PEDAGOGIKA W OPINII STUDENTÓW. KRÓTKI KOMUNIKAT ZE ZWIADU BADAWCZEGO NA UNIWERSYTECIE RZESZOWSKIM¹

ŚLAWOMIR RĘBISZ, GRZEGORZ POLAŃSKI

Streszczenie: Niniejsza praca stara się odpowiedzieć na pytanie jakie cechy wizerunku nauczyciela akademickiego są preferowane przez studentów pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Wyniki diagnozy mają charakter zwiadu badawczego i są częścią szerszych badań komparatystycznych, które autorzy prowadzą na Uniwersytetach w Rzeszowie i w Olomuńcu w Czechach. Prezentowany komunikat z badań powstał na podstawie odpowiedzi studentów. Wyniki ankiety zostały posortowane, poddano je analizie czynnikowej. Na podstawie statystyk podano wstępne wnioski.

Słowa kluczowe: cechy nauczyciela akademickiego, analiza czynnikowa, Pedagogika, Uniwersytet Rzeszowski.

Abstract: Present paper work tries to answer to the question: what kind of the features of the academic teachers from the University of Rzeszow are preferred by students of the Pedagogy Faculty of the Rzeszow University. The results of the diagnosis have a character of pilot research and they are a small part of the main comparative research carried out at Universities in Rzeszow (Poland) and in Olomunec (Czech). The short research announcement came into being on the basis of the students' answer. The results of the questionnaire were sorted, and it was subjected to factor analysis. The preliminary conclusions were passed on the basis of statistics.

Key words: academic teacher's features, factor analysis, Pedagogy, University of Rzeszów.

Wstęp

W dzisiejszym świecie sporo miejsca zajmuje dyskusja na temat przyszłości szkoły wyższej, nowych programów i kształcenia studentów. Szkoła wyższa ma być miejscem, w którym będzie następował wszechstronny rozwój człowieka – rozwój silnych, przygotowanych do życia, odpowiedzialnych i zaangażowanych w to, co się dzieje dokoła ludzi, posiadających wiedzę, kompetencje i postawy adekwatne do potrzeb rynku pracy. Nauczyciel akademicki jest w dużej mierze odpowiedzialny za to zadanie. Od niego bowiem zależy rodzaj kontaktów ze studentami, motywacja do uczenia się, a co za tym idzie wszechstronny rozwój jednostki, jej niedojrzałość, czy też brak przystosowania do coraz bardziej wymagającego świata. Nauczyciel akademicki odgrywa istotną rolę w zakresie odpowiedniego przygotowania absolwentów do ich wejścia na rynek pracy. Stąd też ważne zadanie mają do spełnienia studia pedagogiczne, które powinny tyleż uczyć teorii, co znajomości problemów życia w rozmaitych jego dziedzinach, a także, a może nade wszystko, umiejętności budowania więzi międzyludzkich i wzajemnego porozumienia (Grygiel, Humenny, Rębisz, & Klimczak, 2010).

Podjęcie studiów przez młodego człowieka na określonym kierunku jest działaniem celowym i sensownym, stąd też młodzież studiująca posiada określony katalog oczekiwań, wyobrażeń i nastawień wobec podejmowanego charakteru kształcenia, a także posiada choćby ogólnie zarysowany obraz nauczyciela akademickiego — jego wzór ujmowany w kategoriach ról, funkcji, zadań, cech osobowych i kompetencji (Penar-Zadarko, Binkowska-Bury, & Marć, 2008). Z pewnością wspomniany obraz nauczyciela akademickiego jest pochodną potrzeb, oczekiwań i wymagań kierowanych pod adresem uczelni i oferowanej przez nią jakości

¹ Niniejszy artykuł zawiera krótki komunikat ze zwiadu badawczego na Uniwersytecie Rzeszowskim. Zawarte w nim podstawowe informacje (wyniki) są niewielkim wycinkiem prowadzonych obecnie szerszych badań o charakterze komparatystycznym w dwóch krajach: Polsce i Republice Czeskiej. Badania realizowane są dwuetapowo: I etap prowadzony jest od listopada 2012 roku i potrwa do końca stycznia 2013, II etap - od marca do końca kwietnia 2013 roku. Celem badań jest określenie na podstawie opinii studentów pożądanych cech nauczyciela akademickiego na kierunkach pedagogicznych obu uczelni i porównaniu ich z cechami posiadanymi przez wykładowców badanych instytucji. Dzięki temu będziemy mogli m.in. uchwycić dynamikę zmian preferowanych przez studentów cech wykładowców w trakcie kolejnych lat studiów. Do realizacji badań wybrano 2 uniwersytety, po jednym z każdego państwa: Polska – Uniwersytet Rzeszowski, Czechy – Uniwersytet Palackého w Olomuncu. Ze względu na trwające badania oraz na objętość artykułu nie mogliśmy wyjść poza najbardziej podstawowe informacje oraz śladowe analizy statystyczne uzyskanych wyników z wspomnianego zwiadu badawczego.

kształcenia.

Możemy, więc zapytać: czy wizerunek nauczyciela akademickiego jest dla studentów ważnym komponentem ich rozwoju ku przyszłości; jakie wymiary wizerunku nauczyciela akademickiego a zatem też, jakie jego cechy są preferowane przez dzisiejszych studentów.

Cel pracy

Celem pracy jest przedstawienie wstępnych wyników zwiadu badawczego dotyczącego opinii studentów na temat preferowanych cech nauczyciela akademickiego kierunku Pedagogika Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Material i metody

Badaniem objęto 260 studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego (UR) reprezentujących kierunek Pedagogika (tryb stacjonarny), w okresie od listopada 2012 roku do połowy grudnia 2012 roku. Dobór próby był celowy a udział studentów dobrowolny i anonimowy. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety skonstruowany specjalnie dla potrzeb prowadzonych badań, składający się z 36 zaproponowanych cech, którymi powinien charakteryzować się nauczyciel akademicki. Katalog cech osobowych nauczyciela zamieszczony w ankiecie utworzono na podstawie zestawień najczęściej pojawiających się w dostępnej literaturze przedmiotu (Haber, 1996; Rumiński, 1996; Bogusz, 1996; Serow, 2000; Drózka, 2001; McLean, 2001; Das, Mpofo, Hasan, & Stewart, 2002; Kane, Sandretto, & Heath, 2004; Penar-Zadarko et al., 2008; Hatem et al., 2011).

Wspomniane 36 cech zostało podzielonych na 3 grupy, tj. grupa I – *preferowane cechy nauczyciela akademickiego w kontekście relacji ze studentami* (8 cech), grupa II - *preferowane cechy nauczyciela akademickiego w kontekście swojej pracy naukowo-dydaktycznej* (13 cech) i grupa III - *preferowane cechy nauczyciela akademickiego w kontekście jego cech osobowościowych* (15 cech). Ankieta została wprowadzona do programu Limesurvey (ankieta on-line), który został wykorzystany jako narzędzie zbierania danych. Spośród 36 cech, za pomocą skali suwakowej studenci przyporządkowali odpowiednią wartość danej cesze (od 0 do 100, gdzie 0 oznaczało cechę nieistotną a 100 bardzo istotną). Zebrany materiał poddano analizie statystycznej korzystając z programu SPSS wersja 18.

Wstępne wyniki

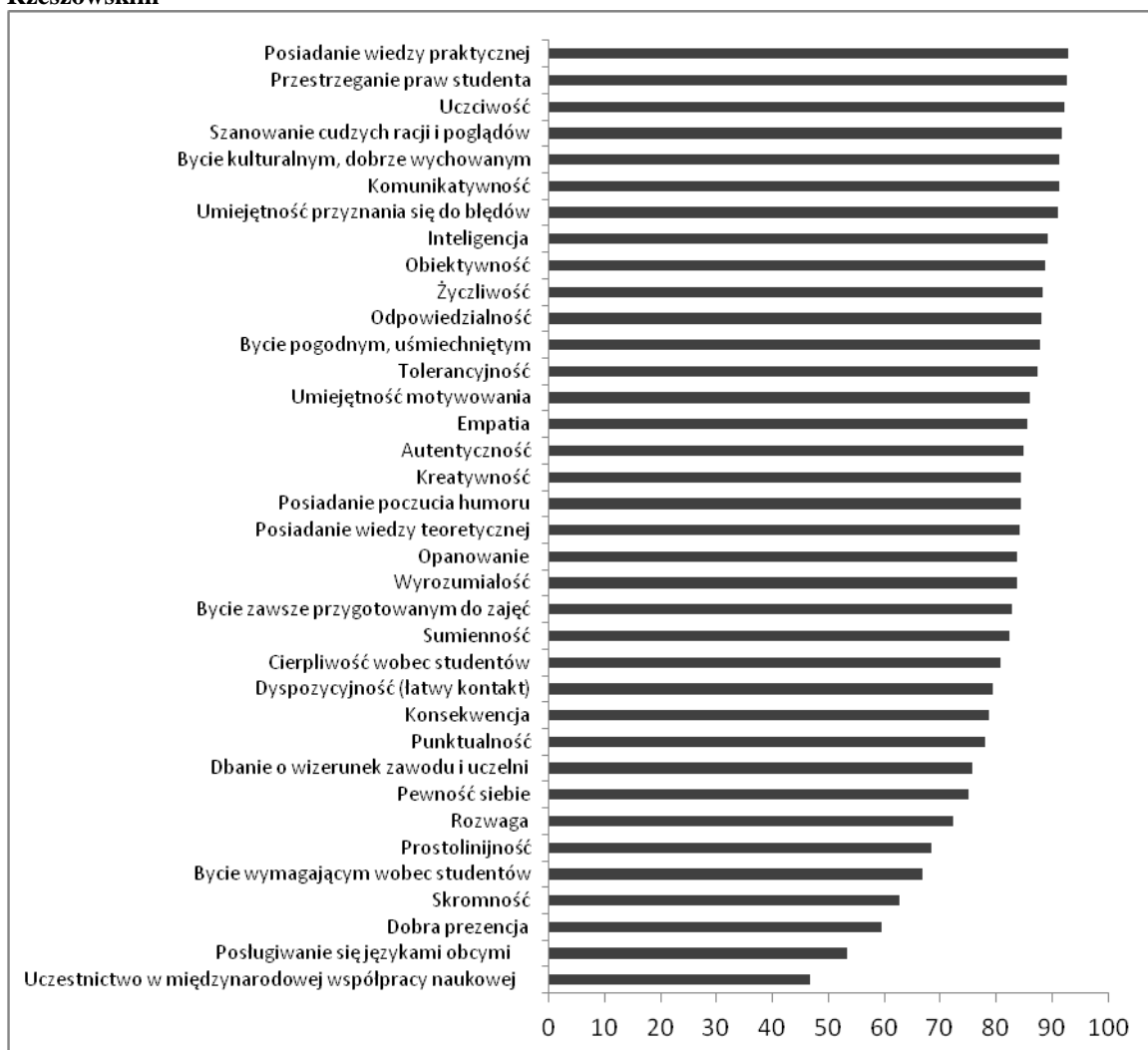
W badaniach wzięło łącznie udział 260 studentów (N=260) obu stopni (licencjat i studia magisterskie uzupełniające) pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Specyfika kierunku determinuje rozkład płci respondentów – aż 93,8% (n=244) stanowią kobiety. Rozkład uczestników badania według stopnia studiów wskazuje na niewielką nadreprezentację studentów studiów I stopnia (58,46%), w stosunku do studentów studiów II stopnia (41,54%). Istotne, z punktu celu przeprowadzonego zwiadu badawczego jest to, że prawie 80% respondentów jest słuchaczami roczników wyższych (tylko 20% badanych to studenci I roku studiów I stopnia), w tym studenci ostatniego roku studiów uzupełniających magisterskich stanowili ok. 41% wszystkich respondentów. Zdecydowana większość badanych to mieszkańcy wsi (62,7%) i małych miasteczek (8,5%). Łącznie zamieszkuje na stałe te obszary ponad 71% respondentów. Tylko 7,3% spośród ankietowanych to mieszkańcy miast powyżej 100 tys. Ponadto prawie 10% mieszka w małych miastach (do 50 tys. mieszkańców), a niewiele ponad 5% spośród nich, w miastach średniej wielkości (50–100 tys. mieszkańców). Warto tu jeszcze wspomnieć o zmiennej, jaką jest wykształcenie rodziców. Poziom wykształcenia rodziców ankietowanych jest charakterystyczny dla tej części Polski i nie odbiega od ogólnych wskaźników. W zdecydowanej większości posiadają oni wykształcenie zawodowe (46%) i średnie (24,4%). Pomaturalnym i wyższym legitymują się na podobnym poziomie tzn. - 11,5%. Nieco ponad 6% to osoby z wykształceniem podstawowym lub niepełnym podstawowym. Należy tutaj zaznaczyć, że rozkład poziomu wykształcenia wg płci nieco się różni od zaprezentowanego wcześniej (uśrednionego). Idzie o to, że matki respondentów są lepiej wykształcone niż ich ojcowie. Kobiety legitymowały się wykształceniem wyższym i pomaturalnym oraz średnim częściej niż mężczyźni, tj. wykształcenie wyższe posiadało prawie 14% matek wobec niecałych 9% ojców, pomaturalne – matki 13,5% a ojcowie 9,6%, a wykształcenie średnie – matki prawie 29% wobec 20% u ojców.

Analiza zebranego materiału pozwoliła na ustalenie ogólnego rankingu poziomu istotności poszczególnych cech nauczycieli akademickich kierunku Pedagogika UR (wyk.1). Spośród wyszczególnionych 3 grup cech (tj. grupa I – *preferowane cechy nauczyciela akademickiego w kontekście relacji ze studentami*, grupa II - *preferowane cechy nauczyciela akademickiego w kontekście swojej pracy naukowo-dydaktycznej* i grupa III - *preferowane cechy nauczyciela akademickiego w kontekście ich cech osobowościowych*) utworzono także ranking ważności poszczególnych cech (wyk. 2,3 i 4). Za najbardziej preferowane cechy wg studentów uważane są (w nawiasach podano miejsce w rankingu): *posiadanie wiedzy praktycznej* (1), *przestrzeganie praw studenta* (2), *uczciwość* (3), *szanowanie cudzych racji i poglądów* (4), *bycie kulturalnym/dobrze wychowanym*

(5), komunikatywność (6), umiejętność przyznania się do błędów (7), inteligencja (8), obiektywność (9), życzliwość (10).

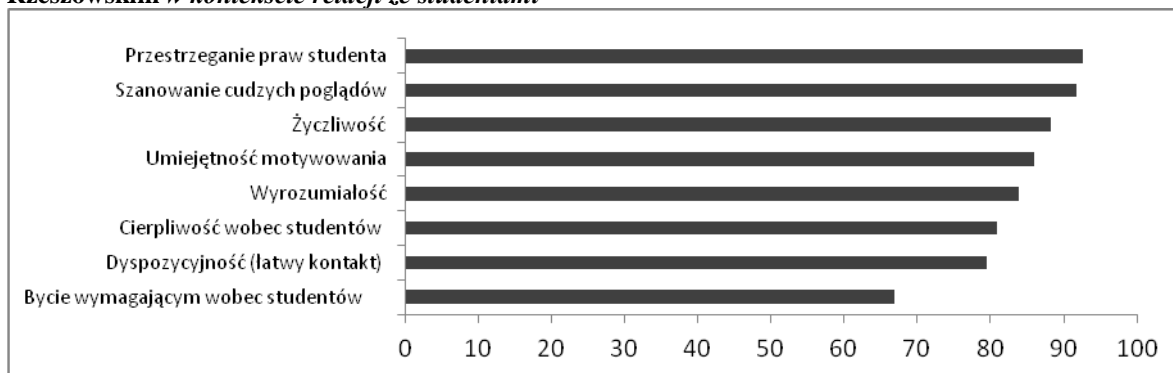
Natomiast za cechy mniej ważne uznano: uczestnictwo w międzynarodowej współpracy naukowej, posługiwanie się językami obcymi, dobra prezencja, skromność, bycie wymagającym wobec studentów oraz prostolinijność.

Wykres 1. Ranking preferowanych cech nauczycieli akademickich kierunku Pedagogika na Uniwersytecie Rzeszowskim

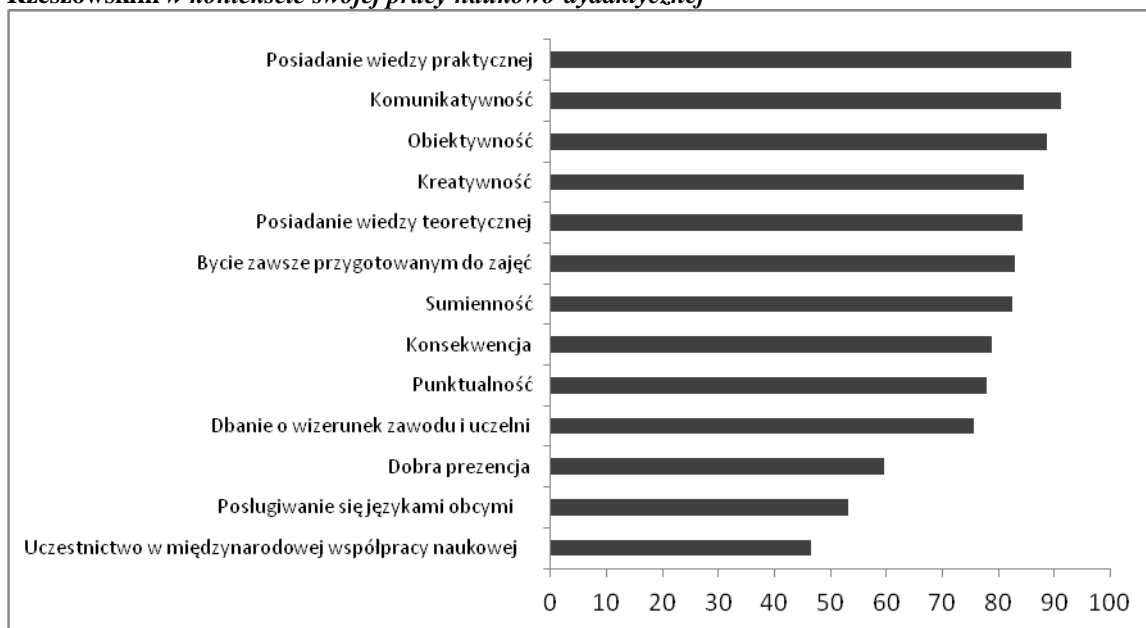
Źródło: Badania własne

Wykres 2. Ranking preferowanych cech nauczycieli akademickich kierunku Pedagogika na Uniwersytecie Rzeszowskim w kontekście relacji ze studentami

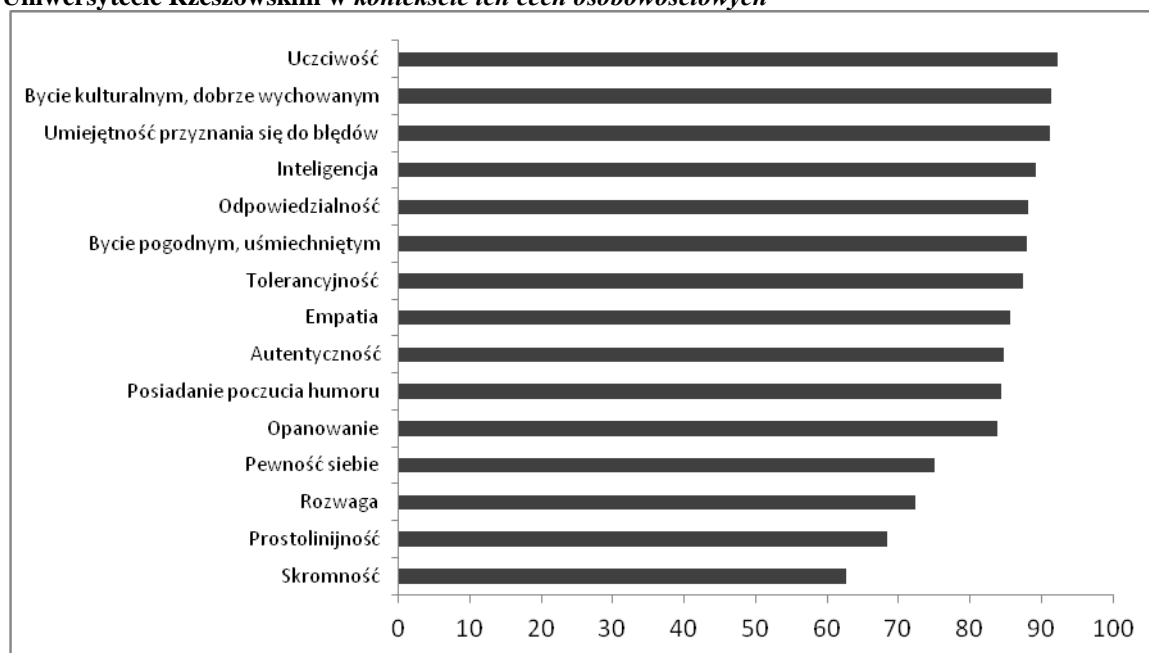
Źródło: Badania własne

Wykres 3. Ranking preferowanych cech nauczycieli akademickich kierunku Pedagogika na Uniwersytecie Rzeszowskim w kontekście swojej pracy naukowo-dydaktycznej

Źródło: Badania własne

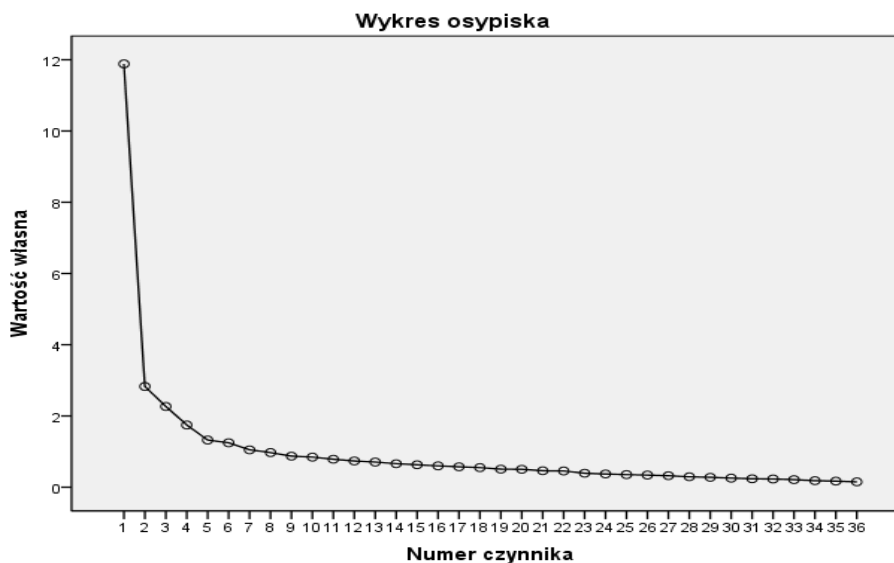
Wykres 4. Ranking preferowanych cechy nauczycieli akademickich kierunku Pedagogika na Uniwersytecie Rzeszowskim w kontekście ich cech osobowościowych

Źródło: Badania własne

W celu ułatwienia interpretacji wyników przeprowadzono eksploracyjną analizę czynnikową pozwalającą zredukować liczbę wymiarów poddanych dalszym analizom. Eksploracyjna analiza czynnikowa pozwala na wskazanie „głębszych” struktur – czynników – będących źródłem odpowiedzi udzielanych przez respondentów. Zasadniczym elementem tej analizy jest określenie liczby czynników. Kryteriami, którymi między innymi można się posługiwać w tym zakresie są wartości własne czynników większe niż 1 oraz wykres osypiska (wyk.5). Kryterium rozstrzygającym powinna być zawsze merytoryczna interpretowalność uzyskanych wyników. W przypadku prowadzonej analizy kryterium osypiska wskazywało na wybór pięciu czynników, zaś wartości własne powyżej 1 na siedem czynników (Ostasiewicz, 1999, s. 161-162).

Wykres 5.

Wykres osypiska

Ze względu na merytoryczną interpretację wyników lepszym wyborem jest przyjęcie rozwiązania pięcioczynnikowego. Czynniki te przenoszą ponad 55% informacji zawartej w ocenach 36 cech. Czynniki te można interpretować jako:

- **Czynnik 1 – *Kreowanie wizerunku – atrakcyjność interpersonalna*** (dobra prezencja, posługiwanie się językami obcymi, uczestnictwo w międzynarodowej współpracy naukowej, rozważa, dbanie o wizerunek zawodu i uczelni, odpowiedzialność, pewność siebie, skromność, prostolinijność, opanowanie, autentyczność, posiadanie wiedzy teoretycznej);
- **Czynnik 2 – *Tworzenie i podtrzymywanie relacji ze studentami*** (wrozumiałość, życzliwość, cierpliwość wobec studentów, dyspozycyjność/łatwy kontakt, przestrzeganie praw studenta);
- **Czynnik 3 – *Stawianie wymagań formalnych i ich przestrzeganie*** (konsekwencja, punktualność, sumiennosc, obiektywność, bycie wymagającym wobec studentów, bycie zawsze przygotowanym do zajęć);
- **Czynnik 4 – *Umiejętność wzbudzania sympatii i budowania zaufania*** (umiejętność przyznania się do błędów, bycie pogodnym, uśmiechniętym, bycie kulturalnym/dobrze wychowanym, posiadanie poczucia humoru, uczciwość, szanowanie cudzych racji i poglądów);
- **Czynnik 5 – *Fachowość i profesjonalizm – praktyczność*** (kreatywność, posiadanie wiedzy praktycznej, komunikatywność, inteligencja, empatia, umiejętność motywowania, tolerancja)

W celu uchwycenia różnic w ważności przypisywanej przez różne grupy respondentów poszczególnym czynnikom – grupom cech nauczycieli akademickich – przeprowadzono analizę wariancji ANOVA. Analiza ta pozwala na weryfikację hipotezy o istnieniu w populacji różnic w poziomie badanego zjawiska w porównywanych grupach (Rubacha, 2008, s.244-248).

Dyskusja i wstępne wnioski

Zawód nauczyciela akademickiego od szeregu lat jest przedmiotem wielu badań empirycznych, tak w Polsce, jak i za granicą. Jak pisze Stanisław Marczuk na ich podstawie określa się najbardziej pożyteczne cechy osobowości, typy, modele i ideały nauczyciela, a także rzeczywiste zachowania i postawy (Marczuk, 2001).

Z przeprowadzonych przez Lesława Habera badań wśród studentów państwowych i prywatnych uczelni wynika, że do cech osobowych nauczyciela akademickiego, które są szczególnie ważne dla budowania jego autorytetu możemy zaliczyć, tak na uczelniach państwowych, jak i prywatnych: profesjonalizm, komunikatywność, współpracę, obiektywizm, zdyscyplinowanie i wrozumiałość. Na drugim biegunie (cechy negatywne, przeszkadzające w budowaniu jego autorytetu) znalazły się: zarozumiałość, niekompetentność, subiektywizm, niekomunikatywność, niezdyscyplinowanie oraz rutyna w działaniu (Haber, 1996).

Nieco inaczej do omawianej kwestii podszedł Antoni Rumiński, który podjął w swoich badaniach problem ułożenia hierarchicznie cech dobrego nauczyciela akademickiego w świetle badań ankietowych wśród nauczycieli krakowskich uczelni. I tak, według opinii wspomnianych akademików do cech, które określają dobrego nauczyciela akademickiego zaliczyć można (w kolejności): posiadanie dużego zasobu wiedzy;

posiadanie zdolności dydaktycznych; bycie konsekwentnym i wymagającym; łatwo nawiązywać kontakt; charakteryzować się wysokim poziomem moralnym; być tolerancyjnym; rzetelnym i sumiennym a także twórczym intelektualnie; kochać swoją pracę, mieć wysoką kulturę osobistą oraz autorytet i uznanie; być pogodnym i charakteryzować się poczuciem humoru (Rumiński, 1996).

Z badań przeprowadzonych przez Jana Bogusza nad autorytetem nauczyciela uniwersyteckiego wynika jednoznacznie, że studenci poszukują przede wszystkim u swych wykładowców takich cech, jak: sprawiedliwość, inteligencja, cierpliwość i wyrozumiałość, wymagalność, stanowczość, precyzyjne wyrażanie myśli, estetyczny wygląd oraz poczucie humoru. Natomiast wg respondentów zdecydowanie obniżają autorytet nauczyciela akademickiego takie elementy zachowania, jak bycie niesprawiedliwym, ordynarnym, nerwowym, dwulicowym i zarozumiałym. Niekorzystne dla budowania autorytetu są także dostrzegalne luki w wiedzy oraz brak zdolności przekazywania wiedzy. (Bogusz, 1996).

Jak zauważa Marian Śnieżyński wiarygodność, to według pracowników nauki, najważniejszy wymiar wizerunku nauczyciela akademickiego. Autorytet wiedzy, autorytet umiejętności przekazu wiedzy i autorytet cech osobowości są związane z wymiarem wiarygodności nauczyciela akademickiego, a właściwości osobowości (wymieniane i cenione przez studentów), takie jak: prawość charakteru, odwaga w prezentowaniu swojego zdania pomimo okoliczności, zgodność głoszonych poglądów z osobistą praktyką życiową, życzliwość, uczciwość, tolerancja, szanowanie poglądów innych ludzi, współpartnerstwo, poczucie humoru, szerokie zainteresowania, uznawane są za jednym z najważniejszych wyznaczników autorytetu nauczyciela akademickiego (Śnieżyński, 2000).

Natomiast w badaniach B. Penar-Zadrako, M. Binkowskiej-Bury i M. Marć (Penar-Zadarko et al., 2008, s. 71) związanych z preferowanymi przez studentów cechami nauczyciela akademickiego na kierunku pielęgniarstwo i położnictwo, do najważniejszych należą:

- umiejętność przekazania wiedzy, kompetencje, komunikatywność, szacunek wobec studentów;
- zdecydowana większość studentów oczekuje, by charakter kontaktu z nauczycielem był bliski i przyjazny;
- najbardziej pożądaną kategorią związaną z kompetencjami nauczyciela są sprawna metoda kształcenia i praktyka.

Wyniki badań własnych przeprowadzonych na Uniwersytecie Rzeszowskim nie odbiegają zbyt od tych, które uzyskano wcześniej na innych uczelniach. Respondenci rzeszowskiej pedagogiki wskazywali także na te cechy, które związane są z fachowością i profesjonalizmem nauczyciela akademickiego oraz budowaniem i podtrzymywaniem dobrych relacji ze studentami. Spośród 10 najczęściej wskazywanych cech na pierwszym miejscu znalazło się *posiadanie wiedzy praktycznej* (średnia istotność tej cechy na skali od 0 do 100, gdzie 0 oznaczało nieistotna, a 100 bardzo istotna, wyniosła prawie 93 pkt.). Warto także zauważyć, że w pierwszej dziesiątce najbardziej pożądanых cech pojawiło się aż 6 związanych z podtrzymywaniem dobrych relacji ze studentami, a tym samym budowaniem wzajemnej sympatii i zaufania. Wśród nich znalazły się (w nawiasach podano miejsce w rankingu ważności): *przestrzeganie praw studenta* (2), *uczciwość* (3), *szanowanie cudzych racji i poglądów* (4), *bycie kulturalnym* (5), *umiejętność przyznania się do błędów* (7) *życzliwość* (10).

Przeprowadzona jednoczynnikowa analiza wariancji (ANOVA) wskazuje, że zmienną różnicującą przypisywanie istotności poszczególnym czynnikom (grupom cech) jest poziom studiów. Na pierwszym poziomie studiów (licencjat) respondenci większą wagę przypisują cechom grupowanym przez czynnik 1 (*kreowanie wizerunku – atrakcyjność interpersonalna*). Przy czym waga przypisywana tym cechom maleje wraz z kolejnym rokiem studiów. Natomiast studenci ostatnich lat studiów (II stopnia) zwracają większą uwagę przede wszystkim na te cechy, na które oddziałuje czynnik 3 (*stawianie wymagań formalnych i ich przestrzeganie*).

W pozostałych kategoriach (wykształcenie rodziców, miejsce zamieszkania) nie wykazano statystycznie istotnej różnicy między opiniami studentów obu stopni studiów.

Wstępna analiza zebranego materiału pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

1. Za najbardziej pożądanę cechy nauczyciela akademickiego studenci uznali przede wszystkim:
 - Posiadanie wiedzy praktycznej,
 - Przestrzeganie praw studenta
 - Uczciwość
 - Szanowanie cudzych racji i poglądów
 - Bycie kulturalnym/dobrze wychowanym
 - Komunikatywność
2. Zdecydowana większość studentów oczekuje, by relacje z wykładowcami były bliskie i przyjazne, oparte na wzajemnej sympatii i zaufaniu.
3. Wraz z kolejnym rokiem edukacji zmienia się ważność preferowanych przez studentów cech nauczycieli akademickich. Im studenci starsi, tym mniejszą uwagę zwracają na cechy związane z kreowaniem wizerunku -

atrakcyjnością interpersonalną, a większą przypisują cechom, dzięki którym lepiej posiadają wiedzę, umiejętności i kompetencje ułatwiające im znalezienie się na przyszłym rynku pracy.

Bibliografia

- BOGUSZ, Jan. 1996. Autorytet nauczyciela akademickiego a wyniki kształcenia i wychowania. In *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 4, s. 15 – 27.
- DAS, Mandira, MPOFU, Stanley, HASAN, Mohamed Yousif, STEWART, Sell. 2002. Student perceptions of tutor skills in problem-based learning tutorials. In *Medical Education*, 36 (3), s. 272 – 278.
- DRÓŻKA, Wanda. 2001. Obraz nauczyciela akademickiego w świadomości studentów. Przyczynek do dyskusji. In *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 16, s. 181.
- GRYGIEL, Paweł, HUMENNY, Grzegorz, RĘBISZ, Sławomir, KLIMCZAK, Piotr. 2010. *Między migracją a szarą strefą. Formy adaptacji zawodowej absolwentów szkół ponadgimnazjalnych. Raport zbiorczy*. Rzeszów : MAX-DRUK Drukarnia Medyczna.
- HABER, Lesław. 1996. Przedsiębiorczość jako parametr pozycji rynkowej nauczyciela akademickiego. In *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 7, s. 65 – 77.
- HATEM, Charles, SEARLE, Nancy, GUNDERMAN, Richard, KRANE, Kevin, PERKOWSKI, Linda, SCHUTZE, Gordon, STEINERT, Yvonne. 2011. The Educational Attributes and Responsibilities of Effective Medical Educators. In *Academic Medicine*, 86 (4), s. 474 – 480.
- KANE, Ruth, SANDRETTO, Susan, HEATH, Chris. 2004. An investigation into excellent tertiary teaching: Emphasising reflective practice. In *Higher Education*, 47 (3), s. 283 – 310.
- MARCZUK, Stanisław. 2001. *Orientacje wartościujące nauczycieli w III Rzeczypospolitej*. Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- MCLEAN, Michelle. 2001. Qualities attributed to an ideal educator by medical students: should faculty take cognizance? In *Medical Teacher*, 23 (4), s. 367 – 370.
- OSTASIEWICZ, Walenty. 1999. *Statystyczne metody analizy danych*. Wrocław : Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- PENAR-ZADARKO, Beata, BINKOWSKA-BURY, Monika, MARĆ, Małgorzata. 2008. Nauczyciel jutra - modelowa sylwetka nauczyciela akademickiego studiów zawodowych na kierunku pielęgniarstwo i położnictwo. In *Problemy Pielęgniarstwa*, tom 16, (1-2), s. 66 – 71.
- RUBACHA, Krzysztof. 2008. *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- RUMIŃSKI, Antoni. 1996. Nauczyciel akademicki wobec wartości życiowych. In *Pedagogika Szkoły Wyższej*, (7), s. 81 – 92.
- SEROW, Robert. 2000. Research and teaching at a research university. In *Higher Education*, 40 (4), s. 449 – 463.
- ŚNIEŻYŃSKI, Marian. 2000. O autorytecie nauczyciela akademickiego [online]. In *Konspekt*, (3/2000).
Dostępne na: <<http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/konspekt3/sniezynski.html>>.